

Az egyéni és csoportos autonómia:

Bevezető:

A VE-GÁ-nak a nevelés-filozófiai szintű pedagógiai célja az alternatív bér munkássá váló válás segítése. A mindennapi gyakorlati pedagógiai célja azonban az egyéni és csoportos autonómia kialakulásának és fejlődésének segítése.

Ennek az első kifejtési szintjén azt írom le, amit erről mondani szoktam. Ennek – az egyébként rövidke képzés-résznek – a keretében azonban jobban is elmélyedek az autonómia kérdéseiben. Ezek ugyanis messze vezetnek mind a szocializáció, mind pedig a szükségleti munka vonatkozásaiban. Az általános emberi célrendszerben is komoly szerepet játszik mindaz, ami itt is fontos.

I. kifejtési szint:

Természetes módon nőttem bele abba, hogy része vagyok egy nagy-famíliának. Része voltam a bérház, az utca és a városrész illetve az iskola életének. Egy idő után a hozzám hasonló korúak életének is mindezekben, mindezek mellett. Hol felszabadítónak éltem meg ezeket a kapcsolatokat, hol korlátok sorának.

Volt, aki elmagyarázta, hogy azon körülmények között van tengernyi lehetséges választásom, amik között – másokkal együtt – élek.

Ha ezeket a körülményeket figyelmen kívül hagyom, akkor falakba ütközöm és a vélt szabadságból börtön lesz – akár igazából is. Belsővé kell tennünk a külvilágot, a szabályait, hogy a sajátunk legyen és szabadon “közlekedhessünk” benne. Végül is a “nevelés” leginkább arról szól, hogy a kibontakozó egyedi (individuális) önmegvalósítási igényeket és a társadalmi igényeket összhangba hozza.

Ehhez alapot az ad, hogy a születésünkön már lehetőségként van meg bennünk a társadalmi lényünk is. Voltaképpen az tesz bennünket egyáltalán emberré, majd pedig autonóm emberré, hogy ez kibontakozik bennünk. Ez pedig nem kényszerrel valósul meg. A külső hatásrendszerek, ösztönző hatások válnak belső késztetésekké (motívációkká). Ezek kielégítésének tapasztalati folyamatai alakítják ki az egyéniségünket illetve a személyiségünket.

A kialakuló egyéni autonómia lényege az, hogy a valóban meglévő lehetőségeink közül szabadon válaszhatunk. Ehhez az a bátorság szükséges, ami nem lehetséges megfelelő önbizalom nélkül. Az pedig nem lehetséges annak a megtapasztalása nélkül, hogy megbíznak bennünk illetve, hogy a világunkban rend van.

Annak, hogy megbíznak bennünk, az a legmagasabb szintű garanciája, hogy felszabadultan szerethetünk embereket. Annak a legmagasabb szintű garanciája pedig, hogy a világunkban rend van, az, hogy fontosak vagyunk valakiknek olyanokként, amilyenek vagyunk.

Megkérdőjelezhetetlenül tartozunk tehát a világunkban valakikhez, valahová.

Ezért szoktam kihangsúlyozni azt, hogy az autonómiához mindössze két dolog kell nélkülözhetetlenül:

1. Az egyik az, hogy legalább egy ember legyen, akit tiszta szívből és biztonságosan szerethetünk, a családjunkon és a szerelmünkön kívül.
2. A másik pedig az, hogy legalább egy ember legyen a családjunkon és a szerelmünkön kívül, akinek önmagunkért vagyunk nélkülözhetetlenül fontosak, olyanként, amilyenek valójában vagyunk.

Kit tekintetem autonómnak 1983-ban (első blikkre ma is hajlamos vagyok ezt felírni)? Azt, akit a következők jellemeznek:

- önállóság és szabálytartás
- önállóság és beilleszkedés
- szabad kezdeményezés és korlátozottság

– ösztönösség	és	tudatosság
– függetlenség	és	függőség
– szabadság	és	felelősség

És milyen volt az autonóm egyén a számomra 1991-ben?

- szabályalkotóan és tartósan önálló,
- integratív beilleszkedéssel önálló,
- a külső ellenőrzést belsővel feloldó,
- a korlátait jól felmérően szabad kezdeményező,
- egymást erősítően spontán, tudatos és intuitív,
- a függőségeit tiszteletben tartóan független,
- és felelősen szabad.

A kettő között talán az a legnagyobb különbség, hogy közben komoly gondjaim keletkeztek a szabályokkal! Részből, mert egyre kevésbé találtam őket jónak, helyesnek. Másrészt, mert egyre szabálytalanabbak lettek. Ezért egyre nehezebb volt beilleszkednem „ezekbe”. A pusztán beilleszkedés helyett már azt preferáltam, hogy magam is alkotója legyek annak, amibe beilleszkedem. Ezért egyre inkább a szabadságom megélése feltételének láttam a rám is vonatkozó szabályok megalkotásában való részvételemet.

Az első változatban az „és” szóval azt hangsúlyoztam, hogy a kifejezés két eleme nem egymást korlátozza, hanem éppen hogy egymást feltételezi, kiegészíti és gazdagítja. Az egyik oldal az „egyéni én” törekvéseit jeleníti meg, a másik oldal pedig a „társadalmi én” vonatkozásait.

A másik változatban pedig már úgy kezeltem az egyén társadalmi vonatkozásait, mint belsővé tett elemeket.

*

Lehet, hogy itt is felmerül majd az a kérdés, hogy a Korom korával magyarázható-e az, hogy rendre a 80-s évek második feléből javasol szakirodalmat pedagógiai dolgokban. Most pl. Dr. Kozéki Béla könyveit, aki sokszor foglalkozott az autonómia kérdéseivel.

A helyzet az, hogy a bomló Kádár-rendszer körülményei között (illetve ahogy Gorbacsov meghirdette a „nagy nyitást”) bekövetkezett a pedagógia-tudomány – és az ifjúság kutatás – rövidke aranykora. Hihetetlenül sok ilyen tárgyú könyv született meg (nagyobb részük már kész volt, de ekkor adták ki). Bele kell érteni ebbe olyan magyar szerzőket, akiknek egy része már nem él, de egy másik részük ekkor szerzett nevet és ma is állócsillag ezen tudományok egén. Bele kell azonban érteni egy egész könyvtárnyi „nyugati” szakirodalmat is.

Volt – és van – azonban két gondom ezek sorával. Egyrészt az, hogy az individuumot rendre negatív kategóriaként kezelik (ahogy egyébként Tarkovszkij is, aki ezekben az időkben emelkedett a legnagyobbak közé). Másrészt – bár más okból a „keletiek” és a „nyugatiak” – lényegében a gyerekek adott viszonyok közé való beillesztését tartották az iskola alapvető feladatának (megengedve azt, hogy ez az önmegvalósítási igényeikkel szinkronba történjen). Persze úgy, hogy az individuum negatív dolog!

*

Az önálló, öntevékeny közösség a közösségfejlődési folyamat autonóm, felnőttangú szintje – erről később. Jellegzetes, hogy valamennyi közöség-fejlődési elmélet – sok van – egyezik abban, hogy a fejlődésük csúcsein is, csak a közösségek belső jellemzőivel foglalkozik.

(Ezek között is, csak ritkán merül föl karakteresen néhány követelmény. Pl. az, hogy a közösségben a résztvevők legalább kommunikációs szintű kapcsolata szükséges – másként: közvetlen demokrácia – illetve az, hogy az autonómiájuk nem lehetséges valódi vezető nélkül.)

Nem foglalkoznak azzal, hogy hogyan is foglalhatnak el, tölthetnek be „helyet” a lényegük szerint a társadalmi élet egészében? Maga a – horizontális és vertikális – helyfoglalás persze kapcsolatok rendszerében történhetne meg. Ez pedig eleve lehetetlen a hasonlóakkal való horizontális – közös tevékenységekben realizálódó – kapcsolatok nélkül.

A közösségek tekintetében ugyanis, csak ez adhat meg két dolgot. Az egyik az az önbizalom és

bátorság, ami szükséges a lehetőségek közül való helyes választásra és az ezeknek megfelelő cselekedetekhez. A másik az információknak az a köre is csak így szerezhető meg, amelyek megalapozzák a helyes választásokat és tevékenységeket.

II. kifejtési szint:

A felnőtttrangú egyén minimális jellemzője az, hogy autonóm. (Egy tizenéves esetlegesen lehet autonóm, egy bölcs pedig feltétlenül az.)

Régebben többször is felmerült az a kérdés, hogy a VE-GA közvetlen pedagógiai céljaként miért az autonómia kifejlődésének és fejlesztésének segítségét mondom és miért nem a felnőtttrangúságét?

A gond az a felnőtttrangúsággal, hogy az ezzel jellemezhető egyén bár tudja/tudhatná azt, hogy hogyan kellene élnie, nem tud így élni, esetleg nem is akar. Ez is szabad választásának eredménye. Persze vannak „mentő-körülményei”. Elsősorban a kisgyermek-kori neveltetésből, az értékrendekből és a szabályokból adódóan.

A közös tevékenységekben megvalósuló, személyre szóló szeretet, a szeretetre való önadás, egyben a gyermeknek önmagáért való, feltételek nélküli fontossága rendre hiánycikk volt és ma is az. A gyerekekre rendezés nélkül árad a parttalan pluralizmus érték-arszenálja, kardinális értékcsokorként fogyasztási értékekkel. Szabálytöredékeket pedig a gyerekek többsége innen-onnan „hív le”, miközben odahaza nincs – egyértelmű – „családi KRESZ”.

Kamasz korban pedig ennek kellene kiterjednie – már a tizenéves belső motivációjából – a kortárs kapcsolataira. Már, ha vannak ilyen szabadon választható és választott közösségei – ami kiskamasz korban még mindig elsősorban a családtól függ.

Legkésőbb ebben az időben szembesül a gyerek azzal, hogy nem csak sokféle érték van, de sokféle értékrend, szabályrendszer és morál is. Nem egy esetben kettős vagy többes értékrend és morál.

Ez a több, mint kétes sokszínűség az egyáltalán felnőtttrangúvá érők számára is gyakran jelenik meg úgy, mint a szabadságuk egy alapja, lehetősége. A választás lehetősége azonban így nem tesz szabaddá. Voltaképpen még a választás sem. A választásnak cselekvésekben való felelős realizálódása tesz szabaddá. (A felelősség a következményekkel való előzetes számvetés.)

*

Tetten érhető ezen téma kapcsán is, egy sajátos fogalmi zavar. Rendszeresen használunk ugyanis két fogalmat, amik használatával zavarok vannak. Az egyik az „egyéniség”, az „individuum” fogalma. A másik a „személyiség” fogalma. Ezekkel én is küszködök.

A hagyományos társadalomból kiszakadt, helykereső „önző” egyént nevezem például én individuumnak (aki egyébként egyáltalán nem is biztos, hogy önző a szó köznapi értelmében).

Ez nagyjából még el is megy manapság a nevelés-pszichológusoknál is.

De mi van a „személyiség” fogalommal? Ebbe a kutatók egy része beleérti minden jellemző összességét, ami egy embert jellemez. Ebben az értelemben használják a „személyiség-fejlesztés” kifejezést.

Csakhat a gond az, hogy a személyiség, vagyis a „perszóna” sokak – köztük Tarkovszkij – számára valami egészen mást jelent. Azt, ami az egyénben igazán a megkülönböztető egyéni, vagyis az egyéni túli „odaát”. Az „elméleti” joga ezt nevezi atmannak (önvalónak), Tarkovszkijnál ez az Istentől eredtetett erkölcsi/etikai én. Európában pedig talán leginkább ez a szellem, a lélek.

Én a személyiséget hajlamos vagyok így, tehát perszonaként felfogni.

És így mondom azt, hogy az emberi teljesség az egyén, vagyis az individuum és a személyiség, vagyis a perszóna szimbíozisa.

Bölcs módjára autonóm pedig csak egy ilyen – na, minek is nevezzük (!) - lehet? (Mert, hogy így foglalt az egyén és a személy fogalom is.) Képzeltetek ide egy szmájlit!

(Eddig egyébként az a legéletrevalóbb javaslat, hogy maradjon meg az egyén individuumnak, a személyiség a hagyományos értelmezésében és a bennünk lévő „odaát” legyen a perszóna.)

III. kifejtési szint:

A nézőpontom itt a következő. Egy egyén általában arra képes, hogy a tevékenységei elsődleges hatásait mérje fel. Egy emberi nagyközösség is, csak időben és térben korlátosan tudja felmérni a

tevékenysége sokadlagos hatásait. Azt viszont bizton tudjuk, hogy az emberi faj földi tevékenységeinek sokadlagos hatásait felmérni, csak akkor van esélyünk, ha az emberiség mértékadó többsége részese ennek. Ez pedig abban az értelemben is igaz, hogy ha ez nem megy elég biztonságosan, akkor erre megfelelő korlátozó szabályokat kell meghozni.

*

A fentiekben felvettem gondjaimat a mindenféle időben és térben lokális értékrendek és szabályrendszerek kapcsán, amelyek belsővé-tétele részben lehetetlen, részben pedig csak „szétszedi” az egyént.

Másutt azonban már többször is leírtam azt, hogy a ma világában minden ember által létrehozott értéknek helye van akkor, ha a helyére tesszük.

A szabályok maguk is az emberi értékek egy – rendezetlen – halmazát alkotják. Ez azonban kevésbé „ártatlan” értékhalmozat, mint megannyi más. A szabályokat ugyanis valakik hozzák meg és nem csak magukra nézve, sőt gyakran kifejezetten nem maguknak. Ez pedig az erkölcsi szabályokra is vonatkozik, amelyek eleve különféle társadalmi csoportok saját szabályai.

Amire azt mondjuk, hogy belsővé kell tenni, illetve amire azt mondjuk, hogy bele kell illeszkedni, az manapság ez a katyvasz!

Ráadásul van egy növekvő gondunk.

Kialakulóban van ugyanis egy olyan világállapot, aminek véges lényege a pusztulása. Ebből adódik az, hogy eljött az ideje a globális értékvédelemnek, mindenek előtt az örök emberi értékek védelmének. Eljött tehát az ideje olyan szabályok kihordásának, amik ezt lehetővé teszik.

Ezeket az értékeket és szabályokat jó és helyes az embereknek saját magukban és csoportjaikban kihordani, belsővé tenni.

Hogyan?

Ez bizony az Ő dolguk, mint világtörténelmi sorsra jutott egyéneknek. Vagyis valamennyiőnk dolga ma már.

Azért van kapaszkodó, nem is kevés.

Az értékek például „a helyükre tehetők”.

A filozófia – maga is egy európai születésű tudatforma – és az európai tudat-forma rendszer, megfelelő disztingválással rendezhetővé teszi az értékek és értékrendek tárházát.

Így lehet egy rendezetlen érték-halmazból rendezett műveltség.

A helyes szabályok meghozatalát pedig véleményem szerint az alapvető „jézusi” szabályok komolyan vételével lehet megkezdeni, azok mai értelmezésében. Azok ugyanis már kétezer éve „felülbíráltak” minden „csak” csoport normát, legyenek azok bár egyházak, mint társadalmi csoportok.